

בין הרמ"א ללבוש - הויכוח על שיטת הפסיקה של ר' יוסף קארו

שמחה פלדמן

מבוא

ר' מרדכי יפה (1530-1612) למד אצל של ר' שלמה לוריא בלובלין ור' משה איסרליס בקרקוב, כיהן כראש ישיבת פראג עד שנת 1561, אותה שנה יצא בראש גולים מבוהמיה (ע"פ גזירת הקיסר פרדיננד) לאיטליה ושהה עשר שנים בוינציה, משנת של"ב שימש ברבנות בערים שונות (לובלין קרמניץ פראג ופוזנא)¹.

עבודה זו תתמקד ביצירתו המפורסמת של ר' מרדכי, הלא היא ספר הלבוש, שנכתבה כעימות מסוים עם ספרו של בן דורו הקודם לו מעט בזמן - ר' יוסף קארו, דרך הלבטים הרבים והמרתקים שסבבו על ציר זמנו הגדוש של הלבוש, נעמוד על עמדתו בשיטת הפסיקה הראויה לבני אשכנז, ננסה להשוות את עמדתו עם שיטתו של רבו ר' משה איסרליש - הרמ"א, ומכך על ההבדלים שביניהם.

אך תחילה כמה מלים על היצירה ועל שמה:

ר' מרדכי הוציא לאור בחייו עשרה ספרים, והשם הכולל לכלל יצירתו הוא 'לבוש מלכות', לכל ספר מספריו מודבק השם 'לבושי', 'לבוש התכלת' ו'לבוש החור' - על אורח חיים 'לבוש עיר שושן' - על חושן משפט, וכן הלאה, הסיבה לכך היא תפיסתו המעניינת של המחבר את דברי התורה כ'לבושי' לאדם², תפיסה ששורשה בדרשנות פילוסופית לפסוקים בבראשית א-ב העוסקים בבריאת אדם וחיה שעל פי הכתוב נבראו ערומים, והלבישם הקב"ה בכתנות עור, ובמדרשו של ר' מאיר הם 'כתנות אור'³, כתנות אור אלו הם דברי התורה שהם לבוש אור לאדם⁴.

בהקדמת הספר מאריך המחבר בהקדמתו על הסיבות ששכנעו אותו לכתוב את ספרו, לא נאריך בדבר ונתחיל את ציר דברינו בשלב בו כבר הוחלט אצל המחבר אחר שכנוע פנימי עמוק מחמת מצב דורו ומחמת תועלת עצמית בעצם חיבור ספרו.

א. נושא החיבור.

לאחר שהתקבלה אצל בעל הלבוש החלטה עקרונית להוציא לאור ספר, הוא התבונן בצורכם של בני דורו: מהו הספר שהם זקוקים לו?

לשם כך הוא מצטט את דברי הבית יוסף בהקדמה, על ריבוי ספרי פוסקי ההלכה שבלתי אפשרי לדעת את כולם, ולזה חיבר את חיבורו הגדול 'בית יוסף', הלבוש מתאר את השמחה שפרצה אצל בני דורו כשהספר יצא לאור, 'כי חשבוהו לקיצור כנגד ריבוי הספרים', אך למרות זאת כותב הלבוש,

ברוב הימים ראיתי והתבוננתי כי עדיין דרכו הוא דרך ארוכה מאד כי הוא ז"ל לרוחב התפשטות שכלו הרב לעיין בו בנקלה קראו הוא קצרה, אבל לנו העניים והאביונים בתורה עדיין ארוכה וארוכה היא, אז אמרתי אלך לי בעקביו וארשום לי קיצור הדינים **על פי הסכמתו שכתב להשען על שלושה עמוד ההוראה ז"ל** אבל אסברם בטעמיהם ובדדמי בקיצור שאפשר, זה החלי לעשות.

כבר בשלב זה ראוי לשים לב, שהלבוש אינו רואה כל בעיה בדרכו של הבית יוסף להשען על שלושה עמודי ההוראה (הרי"ף הרמב"ם והרא"ש), החסרון היחיד שהוא מוצא זה רק אריכות יתר, בכך

¹ פרטים אלו מתולדות חייו לקחתי מ'יהדות ליטא', דב ליפץ (עורך), כרך שלישי, עמ' 56.
² וכלשונו בהקדמה: "תכלית נתינת התורה למען הלביש אותנו רוח חכמה ודעת וכו' אשר בה נדע את הדרך אשר נלך בה ואת המעשה אשר נעשה כי זה כל האדם ותכליתו".
³ בראשית רבה פרשת בראשית כ, יב, "בתורתו של רבי מאיר מצאו כתוב 'כתנות אור'.
⁴ ראה באריכות עקידת יצחק בראשית שער ט, והוא שיטת הפרשנים בעלי המחקר שפירשו את פרשת גן עדן על דרך המשל וכפי שכתב האברבנאל שם שבספרו של רבי מאיר כתוב כתנות אור שרמזו בזה לתורה האלהית כי נר מצוה ותורה אור. וראה עוד שלי"ה רמזי אותיות לחתימת ההקדמה אות שסב.

שונה הלבוש מהרמ"א שנקודה זו היתה אחת מהפגמים שמצא בשולחן ערוך, ומחמתה החליט לחבר את הגהות הרמ"א, (כמובא כל זה בהקדמת הרמ"א). יש לציין שלא רק שהלבוש לא מוצא בכך חסרון, הוא עוד רואה את זה כדרך ישרה, וביצירתו הראשונה שכתב לעצמו, מהלך הוא בדרך זו! אלא שכותב הדברים 'בקיצור האפשר' כלשונו.

ב. האם השולחן ערוך הינו חיבור מספק? - התמורות בדעתו של הלבוש, והסתירה הפנימית בשיטתו

הלבוש כותב בקצרה שמחמת גזירת הגירוש⁵, חויב להפסיק את תוכניותיו, ולגלות מבוהמיה לאיטליה בשנת 1561 עד התישבותו בווינציה, שם שמע שר"י קארו עצמו עמל על קיצור לספרו בית יוסף וקראו בשם 'שולחן ערוך', הוא מספר שאז החליט לזנוח את היזמה לכתוב ספרו שעלתה במחשבתו, כנימוק לכך הוא כותב את הדברים הבאים:

אם אחרנו לאחרים, ודאי יהיה לקיצורו יד ושם גדול מאד, כי בעל הבית בעצמו יודע מוצאיו ומובאיו חדריו ועליותיו עיליות ותחתיות, ושלי כלא היה יהיה, ואם לעצמי אכתבו מדוע אטריח את עצמי חנם, אמרתי המשביר בעצמו יקצור יטחון ויאפה ויערוך שולחנו, אקוה לאלהי גם לי יהיה פה לאכול⁶.

לאחר מכן מספר הלבוש, כשיצא השולחן ערוך לאור, שם ליבו אל חסרונותיו:

כי קצר קצרה ידו בו מאד ולא יספיק כלל למעיינים, כי יקראו בו כקורא בספר החתום וכחלום בלא פתרון וכאילו היה הכל הלכה למשה מסיני בלי שום טעם. בצירוף כי אמרתי מקום אחד הניח לי הרב להתגדר בו, כי הוא המשיך וכתב רוב הדינים על פי דעת הרמב"ם ז"ל, מפני שנוהגים כן בארצות ישמעאל אשר הוא הרב בית יוסף ז"ל, היה מנהיגם בראשם, ובאלו הארצות ברוב אין נוהגין כן, אז אמרתי אשוב למלאכתי לכתוב ולבאר אותם הדינים הנוהגים באלו הארצות, אשכנז פיהם מערהרין פולין רוסיא ואגפיהן.

שני חסרונות מונה כאן הלבוש: א. קיצור מוגזם. שגם שראוי לקצר את הבית יוסף שמאריך בהבאת כל הפוסקים בלשוונותיהם, אין הכוונה להקצנה הפוכה, לכתוב הדינים היבשים בלא נימוק וטעם, אלא נצרכת כתיבת הדין אם טעמו בקצרה, והבאת דעות החולקות בקצרה בלא ציטוט הלשונית ובלא כפילות⁷. ודבר זה אינו קיים בשולחן ערוך. ב. השמטת כלל הפוסקים שיהודי אירופה מסתמכים עליהם.

⁵ הכוונה לצו הגירוש כנגד היהודים, שהוציא פרדיננד הראשון מלך בוהמיה בלחץ העירוניים בשנת 1561. ⁶ נראה מהדברים וכן מתחילת הקדמת הלבוש שמקוצר המצע לא הבאנו דבריה, שלתפיסת עולמו של הלבוש יש לכתוב ספר שתי מטרות: האחת, לעצמו, מה שכינה הלבוש לעיל: 'לבוא בו אל סוף ותכלית ידיעת אמיתת הדרך אשר צוותי ללכת בה כפי זמני זה', והשניה, היא הרבצת התורה, אלא ששני הנימוקים אינם שייכים פה, כיון שהמדובר בקיצור ספר של אדם אחר, הרי שלא תהיה תועלת נוספת בכתיבת ספרו עצמו יותר מאשר מה שיעשה המחבר כלפי מה שהוא מכנה 'תכלית ידיעת האמת', וכן כלפי הרבצת תורה, הרי ברור שהמחבר ייטיב להרביץ תורה בספרו שלו מאשר אחרים. ויש ליתן דעת לדיוק לשונו, שבמה שנוגע לתכלית של לימוד התורה העצמי, הוא אינו אומר שהמחבר יעשה זאת טוב ממנו, כיון שבלימוד התורה האישי, אי אפשר לעשות זאת טוב יותר מהלומד עצמו, אלא שאין בדבר תועלת כשהמדובר בספרו של אדם אחר, לעומת זאת, במה שנוגע להרבצת תורה לאחרים, הוא כותב שר"י קארו 'עדיף' עליו בזה, כי הוא ידע להסביר כוונתו לאנשים נוספים יען שהוא עצמו המחבר.

⁷ כך נראה מלשונו של הלבוש עצמו שהובא לעיל, על תכניתו הראשונה לחיבור ספר (קודם שידע על חיבור השולחן ערוך) וזה לשונו: 'אלך לי בעקביו וארשום לי קיצור הדינים על פי הסכמתו שכתב להשען על שלושה עמוד ההוראה ז"ל אבל אסברם בטעמיהם ובדדמי בקיצור שאפשר, וזה החלי לעשות', כלומר צריך לכתוב דעות החולקות בקיצור ובהסברת הטעמים.

בקריאה שטחית נראה, שטענת הלבוש היא טענת הרמ"א בהקדמת ספרו, שמחמת זה כתב את הגהותיו על הישולחן ערוך, ונצטט את לשונו:

כל שכן מן הכלל שכלל הגאון הנ"ל מעצמו לפסוק אחר הרי"ף והרמב"ם במקום שרוב האחרונים חולקים עליהם, וע"י זה נתפשטו בספריו הרבה דברים שאינן אליבא דהלכתא לפי דברי החכמים שמימיהם אנו שותין, **והם הפוסקים המפורסמים בבני אשכנז אשר היו לנו תמיד לעינים ופסקו מהם קמאי דקמאי, והם האור זרוע והמרדכי ואשר"י וסמ"ג והסמ"ק והגהות מיימון אשר כולם נבנו על דברי התוס' וחכמי צרפת אשר אנו מבני בניהם.**

לכאורה גם הלבוש מתכוון לקבול על השמטת האור זרוע והמרדכי האשרי הסמ"ג סמ"ק והגהות מימוני, ששורשם בספרי בעלי התוס' מצרפת.

והדברים מתאימים עם המשך דברי הלבוש שכתב:

'ובתוך כך בעוד היותי בוינציה, יצא הקול במחנה העברים כי אדוני מורי ורבי מהר"ר משה איסרלש ז"ל בק"ק קראקוב **נתעורר על הדרך הזה אשר בחרתי לי כנ"ל, לבאר כל מנהגי הארצות הנ"ל, אז חזרתי ומשכתי ידי שנית מזאת המלאכה, כי הוא ז"ל היה רב מובהק לכל אחיו, ואמרתי במקום גדולים לא אעמיד עצמי.**

ההגיון העולה מן הדברים שטענה אחת ללבוש ולרמ"א, ולכן כתיבת הגהות הרמ"א מייתרת את הצורך בהוצאת ספר הלבוש.

אלא שאם כן לכאורה סותר הלבוש דברי עצמו, שהרי לעיל בזמן תכניתו הראשונה אחר שיצא חיבור הבית יוסף לאור, הוא כתב: 'אלך לי בעקביו וארשום לי קיצור הדינים **על פי הסכמתו שכתב להשען על שלושה עמוד ההוראה ז"ל**, שכפי שכתבנו לעיל, עולה מזה שהוא לא ראה כל פסול בהסתמכות על שלושת פוסקים אלו, עד שגם בספר שתכנן לחבר בעצמו הוא רצה ללכת בדרך זו! ואילו עתה נימוק זה כה מפריע לו עד שהוא רואה בו עילה לחיבור ספר נוסף, וימקום הניחו לו מן השמים להתגדר בו!'

ג. פתרון הסתירה

אך קריאה עיונית בדברים, מבהירה שלא זוהי כוונת הלבוש, הוא אינו רואה כל פסול בהבאת הרי"ף הרמב"ם והרא"ש, והכרעת על פי רוב מהם, לדעת הלבוש הכרעה זו יכולה להתאים גם לפסיקתם של בני אשכנז, ולכן חיבור הבית יוסף כולל מסקנות ההלכה שבו, התאימו ללבוש, עד שגם את ספרו רצה הוא לכתוב על פי זה!, אלא שכפי הנראה לדעתו נטה גם הרי"ף קארו בשולחן ערוך מצורת הצגת הדברים כפי שהביאם בבית יוסף.

נצטט את דברי הבית יוסף בהקדמתו:

ולכן הסכמתי בדעתי כי להיות שלשת עמודי ההוראה אשר הבית בית ישראל נשען עליהם בהוראותיהם הלא המה הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל אמרתי אל לבי שבמקום ששנים מהם מסכימים לדעת אחת נפסוק הלכה כמותם **אם לא במקצת מקומות שכל חכמי ישראל או רובם חולקין על הדעת ההוא ולכן פשט המנהג בהיפך.**

ומקום שאחד מן הג' העמודים הנזכרים לא גילה דעתו בדין ההוא והשני עמודים הנשארים חולקין בדבר הנה הרמב"ן והרשב"א והר"ן והמרדכי וסמ"ג ז"ל לפנינו אל מקום אשר יהיה שמה הרוח רוח אלהי"ן קדישין ללכת נלך כי אל הדעת אשר יטו רובן כן נפסוק הלכה.

ואם בקצת ארצות נהגו איסור בקצת דברים אף על פי שאנו נכריע בהפך יחזיקו במנהגם כי כבר קבלו עליהם דברי החכם האוסר ואסור להם לנהוג היתר כדאיתא בפרק מקום שנהגו (פסחים נא א).

מתוך הדברים עולים כאן שני נקודות: א. הבית יוסף לא כתב שטעמו בהסתמכותו על הרי"ף והרמב"ם והרא"ש – דעת הרוב מביניהם, הוא מחמת שכן המנהג בספרד, אלא הוא מציג את הדברים שהם 'שלושת עמודי ההוראה אשר הבית בית ישראל נשען עליהם בהוראותיהם', נראה מהדברים שהמדובר גם על יהדות אשכנז ופולין, שאורחותיהם ודאי לא היו זרים לרי"ף קארו, לדעתו מבחינה עקרונית שלושת פוסקים אלו התקבלו על כלל היהודים אף על האשכנזים והפולנים שבהם.

אלא שודאי ידע הבית יוסף על חלוקת המנהגים בין אשכנז ופולין למדינות ישמעאל, וכפי הנראה על כך כתב את הדברים הבאים: 'ואם בקצת ארצות נהגו איסור בקצת דברים אף על פי שאנו נכריע בהפך יחזיקו במנהגם כי כבר קבלו עליהם דברי החכם האוסר ואסור להם לנהוג היתר'.

כלומר שגם שמצאנו מקומות מסוימים בהם ההכרעה שאנו נכריע על פי ג' הפוסקים לא תתאים עם הנהגתם, אין בכך כלום, כי הרי זה קבלה פרטית של בני אותו מקום של אותו חכם אוסר, שצריכים לנהוג כמנהגם, אך במהות גם במקומות אלו הפסיקה העקרונית היא כפי הרי"ף הרא"ש והרמב"ם, וכל הנטיות מזה היא הכרעה מקומית על אותו דבר ספציפי בהשפעת הפוסק המקומי שהיה שם, ומכלל הדברים אנו למדים שבמקום שאין מנהג ברור, אין לבני אשכנז לומר אנו קיבלנו את הכרעת חכמי צרפת וכד', וכיון שהם חלוקים על הרי"ף והרמב"ם והרא"ש, יכולים ומחוייבים אנו לנהוג כהוראתם, אין הדבר כן, אלא אף האשכנזים ככל בית ישראל הם שקיבלו על עצמם הכרעת הריף והרא"ש, וכל שאין להם מנהג הפוך חייבים הם לנהוג כהוראותיהם.

משום כך סבר הרי"ף קארו שכחיבור הלכתי, מתאים הבית יוסף גם לבני אשכנז ופולין, שהרי מבחינה עקרונית גם הם קיבלו על עצמם את הריף הרמב"ם והרא"ש, ואף אם יש חריגה במקרים מסוימים בהם יש מנהג הפוך מפורש! אין בכך כלום, שאין המנהג המקומי מפקיע את הענין העקרוני.

לא כן היא דעת הרמ"א, שכתב במפורש: 'וזהם הפוסקים המפורסמים בבני אשכנז אשר היו לנו תמיד לעינים ופסקו מהם קמאי דקמאי, והם האור זרוע והמרדכי ואשר"י וסמ"ג והסמ"ק והגהות מיימון אשר כולם נבנו על דברי התוס' וחכמי צרפת אשר אנו מבני בניהם'.

כלומר לדעתו אין מדובר כאן במנהג ספציפי בהוראות מסוימות שבהם הורו רבני הקהילות באשכנז ופולין על פי הכרעת התוס', אלא שפוסקי אשכנז ופולין הם 'בעלי התוס' אשר אנו מבני בניהם', כשם שיש שבני ספרד את הרי"ף הרמב"ם והרא"ש, כן יש לבני אשכנז את בעלי התוס' שהיו אבותיהם, ומשכך ברור שאף במקום שאין מנהג חד משמעי להורות דלא כהרי"ף והרמב"ם והרא"ש אין ראוי לפסוק כמותם, במקום שהם חלוקים על בעלי התוספות.

ומשכך סבר הרמ"א שהכרעות הבית יוסף הם פסולים מעקרא לבני אשכנז, כיון שההכרעות צריכות להיות כפי בעלי התוס' ולא כפי הריף הרמב"ם והרא"ש, לכן החיבור צריך תיקון והגהה עקרונית והם הם הגהות הרמ"א.

דומה שבויכוח זה סבר הלבוש שהצדק עם הבית יוסף, הריף והרמב"ם והרא"ש מקובלים הם על הכל, ויש להניח שעובדת צירופו של הרא"ש לרשימה זו, שללה מבחינתו את התפיסה ש'אנו מבני בניהם של בעלי התוס', שהרי מי כהרא"ש שיצא מבית מדרשם של בעלי התוס', מיצג את משנתם בתוך המכלול של שלושת פוסקים אלו, נמצא שגם בקודקס של שלושת הפוסקים יש ביטוי חשוב ודומיננטי לבית מדרשם של בעלי התוספות.

משכך נותר לנו לבאר מה בכל זאת הפריע ללבוש? אלא שדומה שלשונו של הלבוש מבאר הכל שכך כתב על השולחן ערוך: 'כי הוא המשיך וכתב רוב הדינים על פי דעת הרמב"ם ז"ל, מפני שנוהגים כן בארצות ישמעאל אשר הוא הרב בית יוסף ז"ל',

כלומר לדעתו השולחן ערוך אינו מיצג נאמנה את הכרעות הבית יוסף! שכן במקומות רבים בהם הרמב"ם גילה דעתו בפירוש כדעה מסוימת אף שלא מצינו שהריף והרא"ש הסכימו עמו, פסק השולחן ערוך כדעת הרמב"ם, אף כנגד פוסקים אחרים וביניהם אף הרא"ש!

ונביא שתי דוגמאות לדבר:

1. כתב הטור אורח חיים סימן י:

היתה מרובעת וכפלה כתב הרמב"ם ז"ל אין מטילין ציציותיה על כנפיה כמו שהיא כפולה אא"כ תפרה כולה ואפי' מרוח אחת ומלשון א"א הרא"ש ז"ל נראה שחייבת אף על פי שלא תפרה כלל.

וכתב על כך הבית יוסף:

והרי"ף (ציצית יא:) והרא"ש (סי' ח) כתבו ברייתא זו ולא פסקו הלכה כדברי מי ונראה שסמכו דמן הסתם משמע דהלכה כת"ק (שחייבת) זהו שכתב רבינו ומלשון א"א ז"ל יראה שחייבת אף על פי שלא תפרה וגם רבינו ירוחם (ני"ט ח"ג קסט.) כתב טלית כפולה חייבת בציצית אפילו לא תפרה.

כלומר שדעת הטור הבית יוסף שדעת הרמב"ם היא דעה יחידה שטלית תפורה פטורה מצצית. אמנם בהמשך כתב הבית יוסף:

ואפשר שגם דעת הרי"ף והרא"ש כן וסמכו על שכתבו האי עובדא דרבה בר רב הונא ורבה בר רב נחמן דמשמע מיניה דהלכה כרבי שמעון.

יש לשים לב, אין לבית יוסף ראיה שכך דעת הרי"ף והרא"ש, לכל היותר יש כאן אפשרות בעלמא, אך ברור שהטור עצמו אינו סובר כן, ואף דעתו שדעת אביו הרא"ש היא שטלית כפולה חייבת אף על פי שלא תפרה, ומחמת כן הכריע הבית יוסף כדעת הרמב"ם שהטלית פטורה מצצית!

וכפי שמעיר על כך הרמ"א בדרכי משה:

ואין דבריו נראים בזה דהואיל והטור כתב נראה מלשון א"א הרא"ש ז"ל שחייבת נראה שגם דעת הטור כן דחייבת ואף דברי הרי"ף והרא"ש משמעותן כן הואיל וסתמו דבריהם ולכן נקטינן דחייבת כן נראה לי.

ויכוח זה הגיע אף לשולחן ערוך שם סימן י סעיף ו

אין כופלין את הטלית ומטילים ציצית על כנפיה כמו שהיא כפולה. אלא אם כן תפרה כולה ואפילו מרוח אחת. הגה: וי"א דחייבין אפילו בלא תפירה, וטוב לעשות לה ציצית אבל לא לברך עליה.

יש לשים לב שהשולחן ערוך נוקט לקולא כדעת הרמב"ם בלא להביא את דעות החולקים אף כחומרא בעלמא, אף שהדעה היחידה הברורה להקל היא דעת הרמב"ם כנגד דעת הטור בשם אביו הרא"ש.

דעתו של הלבוש במקרה זה ברורה אף היא כדעת הרמ"א שכן בסימן י סעיף ו בלבוש התכלת, מביא הלבוש את שני הדעות ומסקנתו היא "כיון דאיכא פלוגתא דרבוותא, לא יברך עליה מספק שמא עושה ברכה לבטלה", שזו צריכה להיות הכרעת ההלכה אף לדרכו של הבית יוסף וכפי שנתבאר.

2. כתב הטור שם

היה לה ארבע ציציות בארבע כנפות ועשה לה עוד אחרות וחתך את הראשונות כשירה באחרונות והרמב"ם ז"ל כתב הטיל ציצית על ציצית אם נתכוין לבטל הראשונות חותך הראשונות וכשירה ואם נתכוון להוסיף אף על פי שחתך אחת משתיהן פסולה וא"א הרא"ש ז"ל לא חילק.

המקרה הוא במטיל ציציות נוספות מלבד הארבע שכבר קיימות על טליתו, שדעת הרא"ש שבכל גווני חותך את הראשונות וכשרה הטלית באחרונות, ודעת הרמב"ם שאם בשעה שהטיל האחרונות נתכוון להוסיף על הראשונות ולא לבטלם אין הטלית נכשרת בחתיכת האחרונות משום תעשה ולא מן העשוי (בית יוסף בדעתו).

המעין בבית יוסף יראה שדעת רש"י היא כדעת הרא"ש ומכל מקום הכריע הבית יוסף והשולחן ערוך שם סעיף ו כדעת הרמב"ם ונימוקו:

ולענין הלכה נראה דאע"ג דהרא"ש מפרש כפירוש רש"י כיון דרש"י מפרש הוא ולא פסקן הוה להו הרמב"ם והרא"ש ז"ל חד לגבי חד והלכה כהרמב"ם ז"ל דמסתבר טעמיה דבנתכוין לאוסופי פסול ובנתכוין לבטולי כשר ועוד שדברי רב פפא מפרשי שפיר טפי אליביה ממאי דמיפרשי אליביה דרש"י.

על דבר זה נחלק הרמ"א שם ובדרכי משה ביאר טעמו:

ואין דבריו נראין דהא רבינו ירוחם והרא"ש שוין להכשר וכן משמע מדברי הטור שכן דעתו שהרי כתב בתחלה סתמא להכשיר וכתב והרמב"ם כתב כו' וא"א הרא"ש ז"ל לא חילק משמע דהרא"ש סבירא ליה כמו שכתב בראשונה להכשיר א"כ הוי שלשה לגבי חד והם בתראי ג"כ ונקטינן כוותייהו ואף רש"י פירש כוותייהו ולכן אין לנטות מדבריהם.

וגם כאן, בבסימן ו סעיף י מביא הלבוש את דעת החולקים על הרמב"ם בסתמא, ואת דעת הרמב"ם כיש אומרים, וכפי שנתבאר שתפיסת הלבוש היא שאף לפי כללי הבית יוסף, במקום שהרמב"ם יחיד הוא לגבי הרא"ש, הרי שהדבר נחשב כמחלוקת הפוסקים, ולא עוד שאם יש המסכימים עם הרא"ש (רבינו ירוחם, טור) ראוי להביא את דעת הרא"ש בסתם, ואת דעת הרמב"ם כדעת יש אומרים.

המסקנה העולה מכל זה היא שבעוד שהדרכי משה מעלה את דרכי הפסק הרגילים של תרי מול חד וכו', הבית יוסף משתמש באופן עקבי בטיעונים מחודשים (ירש"י מפרש הוא ולא פסקן), "אפשר שאף דעת הר"י והרא"ש כן" כדי לפסוק כהרמב"ם, כנראה שעל כך כתב הלבוש על השולחן ערוך:

וכתב רוב הדינים על פי דעת הרמב"ם ז"ל, מפני שנוהגים כן בארצות ישמעאל אשר הוא הרב בית יוסף ז"ל'

דעתו של הלבוש שהבית יוסף לא נהג כן על פי כללי הפסיקה הרגילים שהוא עצמו קבע, אלא כי זוהי דעת הרמב"ם שנוהגים כמוהו בארצות ישמעאל. על נקודה זו קרא הלבוש תיגר, אכן מסכים הוא שהחלטתו של הבית יוסף לפסוק על פי רוב הפוסקים מכלל הריף הרא"ש והרמב"ם ראויה היא אף לבני אשכנז, בנקודה זו אין הוא מסכים עם הרמ"א שכתב על השולחן ערוך: "שע"י זה נתפשטו בספריו הרבה דברים שאינן אליבא דהלכתא לפי דברי החכמים שמימיהם אנו שותין וכו', אשר כולם נבנו על דברי התוס' וחכמי צרפת אשר אנו מבני בניהם".

לטעמו אף בני אשכנז צריכים לקבל את דעת הריף הרא"ש והרמב"ם כמקובלים על כלל ישראל, ואם במקום מסוים המנהג הוא להקל או להחמיר כפי דעת בעלי התוס', אין בכך כלום, יבואו בני אותו מקום ויעשו כמנהגם, וכפי שכתב הבית יוסף שאין כוונתו לשלול לגיטימיות של מנהג מסוג זה, אך עיקר ההלכה למי שאין בידו מנהג ברור היא כפי הכרעת הרוב מבין הרי"ף הרמב"ם והרא"ש.

אך בכך שהבית יוסף הפריז על המידה ופסק כדעת הרמב"ם אף במקום שאין ראוי לפסוק כך, בזה מסכים הלבוש עם הרמ"א, שראוי להגיה את הספר ולציין שאין ההלכה כהרמב"ם בדבר זה, "ומקום אחד הניח לי הרב להתגדר בו" כלשון הלבוש".⁸

סוף דבר

לאחר לבטים רבים החליט הלבוש לכתוב את ספרו, השינוי בא לאחר שראה שהודפסו הגהות הרמ"א על השולחן ערוך, בו ראה שהחיבור כולו הן הספר והן הגהותיו קצרים הם ללא הסבר וטעם, אז נתיישב הלבוש לכתוב את ספרו כממוצע בין הבית יוסף שהואשם על ידו באריכות יתר, לבין השולחן ערוך והגהותיו שהם לדעתו קיצרו יתר על המידה, ספר הלבוש אמור לתת את דרך האמצע בו מפורטים הדינים עצמם בלא אריכות הבאת כל שיטת הפוסקים, אך מאידך מובאים הדינים בטעמיהם ובנימוקיהם, אך כפי שעולה מעבודה זו, דומה שיש כאן עוד הכרעה ממוצעת בה הכריע הלבוש מחד כדעת הבית יוסף בשיטת הפסיקה העקרונית שלו כדעת הריף הרמב"ם והרא"ש אך מאידך בפעמים בהם נקט השולחן ערוך כדעת הרמב"ם ללא סיבה ברורה, כאן קיבל הלבוש את דעתו של הרמ"א לפסוק כפי פוסקי אשכנז האחרים שהרי אין כאן דעת רוב הריף הרמב"ם והרא"ש כנגדם.

דומה שאין המחלוקת בין הלבוש לבין הרמ"א יכולה לבוא לידי ביטוי שכן כפי שכתבנו לבני אשכנז להם חיברו הרמ"א והלבוש את ספרם, צריכים הם לפסוק תמיד כפי מנהג מקומם שהוא כפוסקי אשכנז אף כנגד דעתם של הרי"ף הרמב"ם והרא"ש, וכפי שאף הבית יוסף הודה לדבר, אלא שעדות לעמדתו זו של הלבוש נותרה בהקדמתו, כפי שהוברר בעבודה זו, והעולה מזה שהיכן שאין מנהג ברור (מה שלא היה קיים כנראה בדורו של הלבוש) ראוי לדעתו של הלבוש לאמץ את דעתם של שלושת פוסקים אלו ולפסוק על פי הרוב ביניהם.

⁸ אולי יש לתלות את סטיותו של הלבוש משיטת הפסיקה של רבו הרמ"א, בהשפעה איטליאנית אותה ספג בתקופת נדודיו אחר הגירוש בשנת שכ"א, כבר העיר אלבוים "חכמים ותלמידים צעירים מפולין ואשכנז וכו' הגיעו לאיטליה גם במאה השש עשרה, יש מהם שבאו ללמוד בבתי מדרשותיה, ואחרים כמסתבר יצאו אליה כדי להדפיס בה מחיבוריהם, אותם תלמידי חכמים הושפעו ללא ספק מהלכי הרוח ששררו בה" וכו', (יעקב אלבוים, פתיחות והסתגרות, עמ' 40, הוצאת מאגנס ירושלים 1990) אין בידינו די חומר לדעת מה היתה תפיסתם של חכמים איטלקיים בפסיקת ההלכה, אך מסתבר שעמדתו של הרמ"א בדבר עליונותם של בעלי התוס' לא היתה מקובלת עליהם, משכך יש אולי לומר שמכאן הגיע העמדה המתונה של הלבוש כלפי ההתבטלות החד משמעית של רבו לחכמי אשכנז, ואם כנים הדברים היה מקום אף להתקדם צעד נוסף ולהסביר את הסתירה הנידונה בלבוש, בעובדת היותו באיטליה בין הזמן שבו אמר את אמירתו הראשונה לשניה, אלא שהדברים לא הוכחו כלל, וראוי להשאיר הדבר בצריך עיון.